

پرنده و فال را انتخاب می‌کنم

○ انسیه موسویان

- عنوان کتاب: پرنده و فال
- سروده داوود لطف الله
- تصویرگر: بهرام خائف
- ناشر: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان
- نوبت چاپ: اول ۱۳۸۲
- شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه
- تعداد صفحات: ۳۶ صفحه
- بها: ۲۵۰۰ تومان

با غنچه‌های کم رو؟
رفتار باد پاییز
در های و هوی توفان
با شاخه‌های ترسو؟

صدای خسته ساعت
میان خانه پیچیده
و روی دست من بالاش
چه قدر آرام، خوابیده

درختان همه
کلافه از آن دود
از آن همه‌مه
و گنجشک‌ها، گیج و مات
پريدند از شانه شاخه‌ها

به طور کلی، شعرهای کتاب «پرنده و فال»، به لحاظ تصویب‌های شعری و تخیل شاعرانه، قوی است. تشبیهات دم دستی و تکراری در این مجموعه کم‌تر می‌توان یافت. تشبیهات اغلب تازه و ملموسند:
شبیه غصه است

شلوغ و پرتراپیک می‌رود و... حتی در شعرهایی که سوژه آن‌ها تکراری است، باز نوع نگاه شاعر به این موضوع‌ها، تازه و بکر به نظر می‌آید. اگر برای «مادر» شعر می‌سراید، از دریچه تازه‌ای مادر را می‌بیند و توصیف می‌کند با تعبیر و تشبیهاتی نو:

خنده‌هایت زیباست

مثل آغاز بهار

مثل رفتن به سفر

دیدن منظره از توی قطار

نمونه این تشبیهات تازه و نو در شعر «سوغات» که شاعر برای دخترش سروده است هم به چشم می‌خورد:

صدایت مثل موجی است

که می‌ریزد به دریا

بلند و گاه کوتاه

شبیه شعر نیما

در اغلب شعرها، شاعر از صنعت «تشخیص» سود جسته که یکی از آرایه‌های مناسب برای استفاده در شعر کودک و نوجوان است. این تشخیص‌ها تازگی، تحرک و روح خاصی به کتاب بخشیده است:

با من بگو، چگونه است

برخورد اول باغ

بی‌تردید، اگر بخوایم روزی به یک نوجوان صاحب ذوق و اهل شعر و ادبیات، کتابی هدیه بدهیم، کتاب «پرنده و فال» را انتخاب خواهیم کرد؛ کتابی نفیس و زیبا که در نگاه اول، هر بیننده‌ای را به تماشای جلد گرفته تا تک تک تصاویر هر صفحه که به همراه شعر، تابلویی نفیس و هنری را با ظاهری جذاب و دوست داشتنی، در مقابل دیدگان مخاطب، به نمایش می‌گذارد.

کتاب شامل شانزده شعر است. از این تعداد ۹ شعر در قالب چارپاره، یعنی همان قالب معمول و رایج شعر کودک و نوجوان و بقیه سروده‌ها در قالب نیمایی و یکی هم در قالب مثنوی سروده شده است.

پس می‌توان گفت، بعد از شکل ظاهری متفاوت (قطع کتاب، خط و تصاویر)، نکته دیگری که سبب تمایز و تشخیص این کتاب می‌شود، تنوع و تازگی قالب شعرهاست. البته این تنوع و تازگی، تنها در حیطه قالب و ساختار شعرها نیست که رخ می‌نماید، بلکه در عرصه مضمون و محتوا و نگاه شاعر به موضوع‌ها نیز صادق است.

شاعر به سراغ سوژه‌های بکری رفته که تا به حال، شاعران کودک و نوجوان، کمتر درباره‌اش شعر سروده‌اند؛ سوژه‌هایی مثل: پرنده‌ای که فال حافظ می‌گیرد، یا بهار که اشتباهی به یک شهر

پرندۀ در قفس
و آه می‌کشد
به جای هر نفس

دو دست آمد او را
ز روی شاخه‌ها چید
و ناگهان خودش را
میان یک قفس دید

دست‌هایت تنه‌است
آن دو تا شاخه‌تر
آن دو گهواره نرم
که مرا تا ته خوابم می‌برد
چشم‌هایت شعر است
غرق رنگ و احساس
رنگ موی تو سفید
مثل یک شاخه افتاده یاس!

«پرندۀ و فال»، کتابی است که با یک بار دیدن و خواندن آن، سیر نمی‌شوی و دلت می‌خواهد برای چندین و چند بار آن را ورق بزنی و در باغ خیال انگیز واژه‌ها، رنگ‌ها و تصاویرش نفس بکشی

- کلمه «بیدار» در این بیت، حشو و زاید است
و صرفاً به خاطر قافیه آمده است:

چراغ خانه در خواب است
و من بی‌خوابم و بیدار

- هم‌چنین در این بند از شعر:
گاهی درخت و یک بهار
گاهی درخت و یک خزان
با برگ‌های خشک و زرد
یا برگ‌های نوجوان

به نظر می‌رسد صفت «نوجوان»، صرفاً به
خاطر هم‌قافیه شدن با خزان آمده و در این بیت
خیلی جا نیفتاده است. شاعر می‌توانست کلمه بهتر
و مناسب‌تری به جای آن بگذارد.

هم‌چنین، در شعری با نام «شعر یعنی»، شاعر
حرف تازه‌ای ندارد و باز در توصیف شعر، به تکرار
همان حرف‌هایی روی آورده است که شاعران
دیگر قبلاً گفته‌اند. این شعر، به نسبت دیگر
شعرهای این مجموعه، از قوت کم‌تری برخوردار
است و شعری است معمولی:

شعر یعنی گم شدن، پیدا شدن
قطره بودن، ناگهان دریا شدن

شعر یعنی گریه کردن، تر شدن
با خدا با شب صمیمی تر شدن

○

به هر تقدیر، «پرندۀ و فال»، کتابی است که با
یک بار دیدن و خواندن آن، سیر نمی‌شوی و دلت
می‌خواهد برای چندین و چند بار آن را ورق بزنی و
در باغ خیال انگیز واژه‌ها، رنگ‌ها و تصاویرش نفس
بکشی.

ظاهر کتاب، زیبایی خاصی بخشیده است، ذکر
نکاتی چند نیز در مورد این کتاب، ضروری به نظر
می‌رسد.

نکته اول درباره «خط» کتاب است. ظاهراً
ناشر یا شاعر، ذوق و ابتکار به خرج داده و خطی
کودکانه برای این کتاب طراحی کرده است. این
خط در نگاه اول، شاید زیبا و ابتکاری به نظر برسد،
اما چنان چه دقیق‌تر بنگریم، درمی‌یابیم که
متناسب با گروه سنی الف و ب است. در صورتی
که گروه سنی مخاطب این کتاب گروه ج است.
گذشته از آن، بعضی از کلمات طوری طراحی
شده‌اند که اصلاً خوانا نیستند.

ناهماهنگی بین تصاویر و خط و عدم تناسب
تصاویر با سطح درک گروه سنی ج، از دیگر
اشکالات کتاب است.

تصویرگر کتاب، زنده یاد بهرام خائف است.
این تصاویر با تکنیک قوی طراحی شده‌اند و بسیار
انتزاعی‌اند. گرچه هر تصویر به تنهایی خود یک
تابلوی زیباست، میان این تصاویر خیال‌انگیز و
انتزاعی، با آن خط بسیار کودکانه، تناسب و
سنخیتی مشاهده نمی‌شود. ضمن این که درک
تصویری گروه سنی ج، آن قدر نیست که به راحتی
با این تصاویر ارتباط بگیرد. او باید برای درک
مفهوم هر تصویر بسیار فکر کند و اگر شعرها به
کمک تصاویر نیایند، مخاطب هم‌چنان گیج و
سرگردان خواهد ماند.

از این مورد که بگذریم، نکات ظریف، اما مهم
دیگری هستند که از قوت برخی از شعرها کاسته‌اند
و توجه و وسواس بیشتری را از شاعر می‌طلبند:
- مشدد کردن یک حرف، به ضرورت وزن در

شعر «دو تا دوست خوب»:
و بازی آرام برف و نسیم

اوزانی که شاعر انتخاب کرده، متناسب با
مضمون و محتوای شعرهاست و نیز استفاده به جا
و مناسب از قافیه در شعر نیمایی که نمونه خوب
آن، در شعر اشتباه بهار به چشم می‌خورد.

کودکی و دور شدن از دنیای پاک و ساده
کودکی، موضوعی است که تا به حال شاعران
زیادی در حوزه شعر کودک و نوجوان، به
صورت‌های مختلف به آن پرداخته‌اند. در شعر
«کودکی کوچک»، شاعر ماجرای بزرگ شدن و
دور شدن از حال و هوای کودکی را بسیار ظریف
بیان کرده است.

ما سیر صعودی از کودکی تا بزرگسالی را
همراه با اندوه نهفته در دل شاعر، عمیقاً درک
می‌کنیم؛ بدون این که با کلماتی نظیر «آه» و
«اشک» و «حسرت» روبه‌رو باشیم:

دیدم که نفس‌هایم
از بادکنک کم شد
شلوار و کت بابا
اندازه قدم شد
دیدم که در انباری
کیفم تک و تنها ماند
یک سوسک در آن جا داشت
انشای مرا می‌خواند...

وزن تند شعر نیز ناخودآگاه، گذر پرشتاب
دوران کودکی را به ذهن متبادر می‌کند.

جدا از این نقاط قوت که به متن و محتوا و